

Apie R. Žaromskio ir S. Gulbinko monografiją „Krantodara ir krantotvarka“

Jūros kranto zonai būdingas specifinis, dinamiškas, trijų Žemės sferų sandūroje susidaręs kraštovaizdis, turtinga ekosistema su gausiais biologiniais ištekliais, todėl visuomenė jūros krantą, kaip patogiausią gyventi vietą, ėmė vertinti prieš daugelį šimtmečių. Jūros krantų ir pakrančių reikšmė nuolat auga. Čia įsikuria vis daugiau gyventojų, auga miestai-uostai, kuriasi įvairiašakė pramonė, plečiasi kurortai. Keičiantis Žemės klimatui, kylant pasaulinio vandenyno lygiui, dažnėjant smarkioms audroms, jūros krantai patiria intensyvią arda, o pakrantėse gyvenantys žmonės ir įmonės – didžiulius nuostolius. Pastaraisiais metais ir Baltijos jūros regionas patyrė ekstremalaus pobūdžio sausras, liūtis, smarkias audras: ženkliai padidėjo abraduojamų kranto atkarpų ilgis, daugelyje vietų buvo nuplauti rekreacijai naudojami paplūdimiai. Kranto zonos reiškinių pažinimas tapo būtinybe. Krantotvarkos darbai tampa ne pavieniai, eksperimentiniai, o nuolatiniai, sisteminiai, todėl 2018 metais Klaipėdos universiteto Jūros tyrimų instituto darbuotojų prof. habil. dr. Rimo Žaromskio ir dr. Sauliaus Gulbinko monografijai „Krantodara ir krantotvarka“ yra ypač aktuali ir laukiama.

Nors šiandien didžioji visų tyrinėtojų medžiagos dalis skelbiama internete, specialistus visada sudomina ir naujos tyrinėtojų paskelbtos monografijos, leidžiančios skaitytojui susidaryti platesnį tiriamojo proceso kontekstą, pažinti jo raidą, naujus metodus. Monografija parengta remiantis autorių per kelis dešimtmečius sukaupia medžiaga tiriant jūros kranto zoną ir gausiais literatūros šaltiniais. Pateikiama autorių lauko tyrimų medžiaga, surinkta 2000-2002 metų laikotarpiu.

Knygoje nagrinėjami gamtiniai krantodaros procesai, supažindinama su krantų įvairove, aptariami Baltijos jūros krantai. Didžiausias dėmesys skiriamas Lietuvos kranto zonai, jos pokyčiams per praėjusius dešimtmečius. Pateikiama pasaulinė ir Lietuvos krantotvarkos patirtis. 260 puslapių gausiai schemomis ir fotografijomis iliustruotą knygą sudaro įvadas, šeši skyriai, apibendrinimas lietuvių ir anglų kalbomis bei labai platus (337 pozicijų) literatūros sąrašas.

Pirmieji keturi skyriai skaitytoją įveda į bendrąsias krantodaros procesų tyrimo ir pažinimo subtilybes. Tipišką bendrųjų krantodaros procesų analizę čia papildo šiuolaikinių krantų problemų nagrinėjimas, mokslinių krantų tyrimo metodų ir krantotvarkos konfliktų aptarimas. Krantotvarka pristatoma kaip priemonių visuma, galinti organiškai integruotis į gamtinius procesus arba juos pakreipti žmonių reikmėms nepažeidžiant gamtinės pusiausvyros. Autoriai trumpai apžvelgia bendrąsias krantų klasifikacijas ir visų Baltijos šalių krantus.

Penktajame skyriuje apžvelgiama Lietuvos krantų tyrimų istorija, detaliam aptariamoms atskiros krantų atkarpos einant iš pietų į šiaurę, analizuojama kiekvieno segmento kopagūbrio, paplūdimio ir povandeninio kranto šlaito morfologija, litologinė nuosėdų sudėtis bei jų kaita. Peikiamos ir bendros Lietuvos jūros kranto šiuolaikinės raidos tendencijos, svarbiausi jų morfologiniai rodikliai XXI amžiaus pirmajame dešimtmetyje.

Šeštajame skyriuje – krantotvarkos metodologijos ir pavyzdžiai. Akcentuojamos smėlingų krantų problemos, pateikiami paplūdimio apsauginio kopagūbrio formavimo principai, istorinės ir metodinės peripetijos bei šiandieninės jo priežiūros aktualijos. Aptariami tradicinių hidrotechninių krantosaugos įrenginių (bunų, bangolaužių, įvairaus tipo sienelių, gabionų, išplovimui atsparių šlaitų) paskirtis, išdėstymas, kai kurie techniniai parametrai, įrengimo ir eksploatacijos teigiamos ir neigiamos savybės, tikslingumas Lietuvos kranto sąlygomis. Ypač daug vietos skirta „minkštosioms“ krantosaugos priemonėms – kranto zonos dirbtiniam papildymui smėlio nešmenimis, pristatomas įvairių variantų efektyvumas ir tikslingumas Lietuvos krantų sąlygomis. Monografijoje išnagrinėtas

daugkartinio papildymo efektyvumas išberiant smėlį į povandeninį šlaitą 4-7 m gylyje. Pateikiami pavyzdžiai. Apibūdinamas apie 6 km atkarpos šiauriau Klaipėdos uosto papildymas, tam naudojant iš uosto įplaukos kanalo valant iškastą smėlį. Pristatomi sudėtingi dirbtinio kranto maitinimo atvejai Palangoje, kur dėl ekologinių priežasčių (dugno buveinių apsaugos) smėlis buvo pilamas tik paplūdimyje, išbandant tiek iš sausumos karjerų atvežtą medžiagą, tiek ir iškastinę iš jūros (maždaug 27 m gylyje). Palangos eksperimentų patirtis (pirmasis variantas pasiteisino tik dalinai) gali būti naudinga ir kituose panašias problemas patiriančiuose krantuose.

Paskutinis poskyris „Žmonių veiklos ir gamtinių procesų sąveika Lietuvos kranto zonoje“ aptaria tiesioginę žmonių invaziją į kranto zoną statant įvairius hidrotechninius įrenginius ir netiesioginę antropogeninės veiklos poveikį, keičiant pakrantės miškingumą, ardant augalinę dangą pačioje kranto zonoje, dirbtinai keičiant ilgų kranto atkarpų nešmenų biudžetą.

Vedanti nuo bendrųjų krantodaros procesų pažinimo iki profesionalios krantotvarkos praktikos, monografija bus naudinga įvairių sričių krantų tyrinėtojams - hidrologams, geomorfologams, hidrotechnikams, aplinkosaugos ir pakrantės teritorijų administravimo ir planavimo, poveikio aplinkai vertinimo specialistams, atitinkamų specialybių studentams. Lietuvos krantų ir krantotvarkos specifiką pristatantis leidinys yra orientuotas į Lietuvos skaitytojus, tačiau, dėl savo iliustracijų anglišku pavadinimų, santraukos anglų kalba tampa kiek prieinama ir užsienio specialistams.

Monografiją recenzavo: habil. dr. Valentinas Baltrūnas (GTC Geologijos ir geografijos institutas); prof. habil. dr. Brunonas Gailiusis (Energetikos instituto Hidrologijos laboratorija); dr. Boris Chuborenko (Atlantic Branch of P. P. Shirshov Institute of Oceanology, Russian Academy of Sciences); dr. Kaarel Orviku (Tallinn University, Institute of Ecology). Mokslinis redaktorius – dr. Nerijus Blažauskas.